

KLIŠKI KAPETAN I KNEZ PETAR KRUŽIĆ U TRADICIJSKOM PAMĆENJU I POVIJESNOM KONTEKSTU

UDK: 355.484Kružić,P.(497.583Klis)“1513/1537“
341.71
629.5.042.86:Trsat] 27-523.43sv. Nikole i sv.Petra
Primljeno: 6. ožujka 2022.
Izvorni znanstveni rad

dr. sc. MARKO DRAGIĆ
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
mdragic@ffst.hr

Petar Kružić ide u red najistaknutijih hrvatskih junaka. Bio je kliški kapetan i knez. Od 1513. do 1537. godine borio se protiv osmanskoga terora. Bio je vješt vojskovođa i diplomat. Odlazio je u Rim, Veneciju i Beč. O svom trošku dao je na Trsatu izgraditi 128 stuba te kapele posvećene sv. Nikoli i sv. Petru.

Poginuo je 12. ožujka 1537. godine. Atli-aga odrubio mu je glavu i predao je na dar Murat-begu Tardiću. Kružićeva sestra Jelena otkupila je bratovu glavu i sahranila je s tijelom ispred oltara u kapeli sv. Petra na Trsatu. Od 1537. Klis je pod pod turskom okupacijom ostao 111 godina.

Zbog svoga junaštva omilio je narodu koji i u naše vrijeme o njemu pripovijeda i kazuje pjesme.

Ključne riječi: uskok, diplomat, Turci, bogoljublje, rodoljublje

UVOD

Ubrzo nakon pada Bosanskoga Kraljevstva, mnogi Hrvati pobjegli su na teritorij pod mletačkom vlašću odakle su na poticaj Mlečana, ali i samovoljno, uskakali na okupirani teritorij i nanosili goleme gubitke Osmanlijama i zarobljavali ih kao robove za galije. Među uskocima posebno mjesto zauzima kliški kapetan i knez Petar Kružić koji se od 1513. do pogibije 12. ožujka 1537.

godine hrabro borio protiv Osmanlija nanoseći im velike gubitke. Često je bio prisiljen boriti se i protiv Mlečana. Kao i drugi uskoci, morao je i gusariti kako bi uskoke opskrbio hranom i oružjem. Uz to je Petar Kružić bio i vrstan diplomat pa je odlazio do pape te u Veneciju i Beč.

O svom trošku dao je na Trsatu sagraditi kapele posvećene sv. Nikoli i sv. Petru. Također je dao sagraditi 128 stuba prema svetištu Gospe Trsatske.

Poginuo je 12. ožujka 1537. godine. Janjičarski aga Atli-aga odrubio mu je glavu i odnio je Murat-begu Tardiću koji je pod Klis donio glavu Petra Kružića te pozvao narod i posadu da se predaju.

Kružić je pomagao sirotinju i neustrašivo štitio od Osmanlija. Stoga je hrvatskom narodu i uopće kršćanskom svijetu omilio te se i danas o njemu pripovijeda. U radu je takvih desetak primjera zapisanih od 2005. do 2009. godine.

OSVRT NA POVIJESNI KONTEKST

Nesloga bosansko-humskih vladara i izostanak obećane pomoći kršćanskih zemalja doveli su do napada Osmanlija¹ koji su, koncem svibnja 1463. godine, prijevaram pokorili nekoć moćno Bosansko Kraljevstvo. Nakon toga Osmanlije su često upadali u hrvatske zemlje te Kranjsku, Korušku i Štajersku, razarajući ih i odvođeći mladiće u janjičare i djevojke u hareme. Godine 1474. opustošili su Turopolje i okolicu Križevaca, a u ropstvo je odvedeno 14.000 stanovnika.² Posljednji slobodan hercegovački teritoriji (Herceg) Novi pokorili su 15. prosinca 1481. godine. (Mnogi povjesničari tu okupaciju datiraju u 1482. godinu.) Hrvatski ban Matija Gereb kod Zrinskog Broda na Uni 1483. godine porazio je tursku vojsku koja se sa 10.000 zarobljenika vraćala iz Kranjske i Koruške.³

Veliko je hrvatsko stratište na Krbavskom polju pokraj Udbine. Hrvatske snage, predvođene jajačkim banom Emerikom Derenčinom, 9. rujna 1493. godine, nespremno i strateški nesložno, sukobile su se s turskim snagama koje je predvodio Sandžak-beg Hadum Jakub-paša. Derenčin je uoči bitke zagarovao Turke dočekati na polju, a Ivan Cetinski predlagao je presresti ih na

1 Neki autori koriste naziv Osmanlije, a neki ih nazivaju Turcima. Sukladno tome, u radu će se koristiti oba naziva.

2 Anđelko Mijatović: *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*. 1996., 132.

3 Isto, 137.

šumskim klancima. Do okršaja je došlo na otvorenom polju. Izginuo je *Cvijet hrvatskoga plemstva* (Ivan Cetinski, Juraj Vlatković i dr.). Bernardin Frankapan se spasio. Zarobljeni su Karlo Gusić i ban Derenčin koji je usuznjen u Carigradu i nakon tri mjeseca sužanjstva od žalosti umro.

Prema Jurju Rattkayu, na Krbavskom je polju izginulo 5077 Hrvata, a prema drugim povjesničarima, primjerice Anđelku Mijatoviću, izginulo je 13.000 Hrvata. U Mletačko-turskom ratu 1499. – 1503. godine Turci su pustošili splitsko, šibensko i zadarsko područje, a 1500. godine osvojili su Makarsku i luku Busoljinu kraj Trogira. Sljedeće (1501.) godine Turci su osvojili trogirsko i šibensko područje. Čačvinu i Nutijak u Cetinskoj krajini osvojili su 1513. g. Osam godina poslije (1521.) osvojen je Beograd. Tako je osvajačima otvoren put prema Srijemu, Slavoniji i Ugarskoj.

Turska vojska sa 25.000 vojnika i mnogo topova, koncem svibnja 1522. godine osvanula je pod Kninom. Nije poznato što je nagnalo hrvatskoga plemića i zapovjednika obrane Knina Mihajla Vojkovića da grad uoči Spasova (28. svibnja) preda Turcima. Predaja Knina snažno je odjeknula te su branitelji Skradina (10. lipnja) pobjegli iz grada nastanivši se u Šibeniku i po otocima. Tako su na jugu Hrvatske ostali slobodni jedino Klis i Ostrovica. U prosincu 1523. godine turska je četa osvanula pod Ostrovicom. Prema mletačkim izvorima, neki izdajica Damjan predao je grad Turcima.⁴

Godine 1526., s dvjesto tisuća vojnika i tri stotine topova osvojili su Srijem i Osijek. Hrvatsko-ugarski kralj Ludovik II. dana 29. kolovoza te (1526.) godine na Mohačkom je polju s oko 30.000 vojnika započeo bitku s Turcima ne čekajući glavninu hrvatske vojske koju je predvodio Krsto Frankopan. Kralj nije čekao ni Erdeljsku vojsku pod zapovjedništvom Ivana Zapolje. U okršaju je poginulo 22.000 vojnika. Kralj se utopio u potoku Čeleju.⁵

Jajce i Banja Luka osvojeni su 1528. g. Sulejman II. Veličanstveni na 29. rujna 1529. godine s oko 100.000 vojnika i 300 topova opkolio je Beč.

UZROCI POJAVE I DJELOVANJA USKOKA I HAJDUKA

Nakon pada Bosanskoga Kraljevstva, nastupilo je 415 iznimno surovih godina turske okupacije. U prvim je godinama od turskoga zuluma u Hrvatsku i druge zapadnoeuropske zemlje izbjeglo oko 400.000 kršćana.

4 Vjekoslav Klaić: *Povijest Hrvata* (knjiga četvrta). 1974., 382-389.

5 Anđelko Mijatović: *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*. 1996., 167.

U Bosni i Hercegovini uništena su 444 sakralna katolička objekta,⁶ provodilo se nasilno islamiziranje. Kršćani su bili u stalnoj opasnosti, izloženi progonima, stradanjima i pogibeljima. Gnjusno je bilo tzv. *pravo prve bračne noći* po kojem je kršćanka morala prvu bračnu noć provesti s begom, agom ili pašom.⁷ Iznimno je težak bio i *danak u krvi* – odvođenje kršćanskih djevojaka u hareme, a mladića u janjičare.

Splitski nadbiskup Bernardo Zane 1512. godine zapisao je da je svojim očima gledao kako Turci otimaju djecu s majčinih grudi; siluju žene pred njihovim muževima; starce i starice, kao nepotreban plijen, ubijaju pred djecom i unučadima.⁸

Jedini otpor turskim okupatorima pružali su uskoci i hajduci.⁹ Uskoci su bili kršćani koji su iz Bosne i Hercegovine i drugih okupiranih krajeva pobjegli od turskoga terora, nastanivši se ponajviše u: Senju, Krku, Omišu, Poljicima, Klisu, Solinu te Kninu, Ostrovici, Sinju, Skradinu koji su pripadali Hrvatima. Međutim, i u tim krajevima neprestano im je prijetila turska opasnost zahtijevajući stalnu pripravnost. Stoga su uskoci razvili snažan osjećaj osвете nad

6 Vidi: Stjepan Duvnjak: *Sveti Ilija i sveti Juraj – zaštitnici Bosne*. 2008., 38-39.

7 O tomu u svojim djelima između ostalih pišu Pavao Ritter Vitezović, Nikola Lašvanin, Jako Baltić, Bono Benić, Safvet-beg Bašagić, Ivo Andrić, Hamid Dizdar, Husein Đogo, Nedim Filipović, Dominik Mandić, Martin Đurđević, Kasim Gujić, Adem Handžić, Mehmed Handžić, Emile Haumant, Vjekoslav Klaić, Ferdo Šišić, Šukrija Kurtović, Hazim Šabanović, Franjo Šanjek i dr.

8 Anđelko Mijatović: *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*. 1996., 152-153.

9 U povijesnim izvorima hajdučiju i četovanje spominje 1550. godine putopisac Zeno, a za vrijeme *Kandijskoga rata* (1645. – 1669.) bili su na vrhuncu. Među hajducima bili su „hajduci zulumčari“ („turski hajduci“). *Šeh Gaibija* bio je vođa „kupreških turskih hajduka“ koji su u Rami 4. siječnja 1557. zapalili i opljačkali samostan, a franjevce pobili. Uz hajduke zulumčare bilo je i hajduka osvetnika, za koje Ferdo Šišić piše da su oni odvažni ljudi koji su „kroz cijelo vrijeme turskog ropstva, podržavali smisao za slobodu i oslobođenje“. Ta junačka borba „za zbacivanje turskog jarma najljepša je naša epopeja, u kojoj su hajduci i uskoci glavnim junacima“.

Postojali su, također, muslimanski hajduci *osvetnici*. Od 17. stoljeća muslimanski seljaci bili izloženi stalnim povećavanjima nameta, zulumima spahija i turske vlasti. Zbog toga se javljao otpor muslimana seljaka prema vlasti što je uzrokovalo pojavu *hajduka muslimana*. Poznato je da su 1639. godine ti hajduci predvođeni harambašom Abdu-rahmanom napali karavanu trgovaca od 400 ljudi u Ravnom (na putu iz Splita preko Duvna, Rame do Visokog) i ubili 19 trgovaca (vidi: Marko Dragić: *Od Kozigrada do Zvonigrada*, 2001., 141-142).

Turcima, „stvorili su među sobom neku vrstu saveza za obranu i navalu proti zajedničkom neprijatelju Turčinu. A kao ratna stranka, uskoci si smatrahu dopuštenim navaliti na neprijatelja iz zasjede, zateći ga nepripravnim, oteti mu imetak, i napokon ga ubiti: to je sve spadalo u ratno pravo.“¹⁰ Na sličan način odnosili su se prema ubijenom prijatelju – međusobna solidarnost te pravo na osvetu prijatelja bili su pitanje časti, a, uz vjeru, čast je temeljna kategorija u vrijednosnom sustavu uskoka. U kontekstu časti, Kerubin Šegvić spominje ženu uskoka – vjerojatno iz usmene predaje stranaca koji su boravili na području Senja: „Sami tuđinci izriču udivljenjem poštenje uskočkih žena. Pišu da u Senju nema za sve zlato ovoga svijeta nepoštene žene. Ako imade koja javna grešnica, ta je izvana. Ako bi se slučajno dogodilo, da jedna žena skrene s puta, odmah će je najbliži rod smaknuti kao šugavu ovcu. Nijedna vlast se ne usuđuje takvo ubojstvo kazniti, jer bi se puk pobunio“.¹¹ Bracewell navodi priču o ribaru koji je ubio vlastitu ženu jer je „zaludila svojom pojavom riječkog plemića“.¹²

Dok Šegvić svojim tvrdnjama objašnjava važnost časti u životu uskoka, Bracewell daje dvostruku mogućnost; bilo je uskoka koji odgovaraju Šegvićevu opisu, dakle, koji su se strogo držali kodeksa časti, a zgrade koje nam se iz današnje perspektive čine pretjeranima treba shvatiti u kontekstu njihova moralnog kodeksa, ali gotovo se priklanja drugoj hipotezi prema kojoj su u pozadini uskočkog djelovanja i drugi ciljevi.¹³

U neizvjesnim vremenima uskoci su se snažno utjecali Bogu. Iz toga proizlaze zavjetni darovi crkvama, samostanima, kao i bliski odnosi s vladarima i papama, pa i onda kada su im oni uskraćivali pomoć. I Šegvić i Bracewell u tom se dijelu slažu: vlastito ratovanje uskoci su doživljavali kao rat protiv Turaka s ciljem obrane granica i vlastite vjere.

10 Cherubin Šegvić: *Junačka djela senjskih uskoka*, 20.

11 Isto, 78.

12 Catherine Wendy Bracewell: *Senjski uskoci*, 1997., 64.

13 Isto, 64.

Na poticaj Mlečana¹⁴ *uskakali*¹⁵ su u susjedne kršćanske krajeve i borili se protiv Turaka. Hajdučiju i četovanje prvi put 1550. g. spominje putopisac Zeno. Vrhunac djelovanja uskoka i hajduka bio je za vrijeme Kandijškoga rata (1645. – 1669.). Uskoci su djelovali u skupinama na poticaj ili sa znanjem vlasti, a hajduci su bili samostalni.

I danas su u usmenoj komunikaciji povijesne predaje i epske pjesme o uskocima: Petru Kružiću, Ivi Senjaninu, Stojanu Jankoviću, Nakićima, Vučkovićima i dr.

PODRIJETLO PETRA KRUŽIĆA

O podrijetlu Petra Kružića više je mišljenja. Nemamo pouzdane podatke o godini rođenja. Najvjerojatnije je rođen 16. listopada 1491. godine. Prema jednima, pripadnik je nižega plemstva koje je obitavalo između Bihaća i Bosiljeva. U 15., 16. i 17. stoljeću Kružići se spominju na području od Bihaća i Kladaše do Grobnika i Trsta, Ozlja, Zagreba i Križevaca. Kao moguće mjesto rođenja navodi se i Krug (Croog) u Nebljuhu u Lapačkoj županiji.¹⁶ Tome ide u prilog što se prema rodnom mjestu Krug prozvao Kružić. U suvremenom narodnome pripovijedanju Kružić je bio iz Zvečaja na Mrežnici kod Karlovca.

Kačić piše da je rođen u poljičkome mjestu Zvečanj. Navodeći poljička junačka plemena, Andrija Kačić Miošić prvoga spominje *Kružić Petra bana, od Poljica roda izabrana*:

-
- 14 U 9. i 10. stoljeću bili su mnogobrojni sukobi Mlečana s hrvatskim vladarima. Nakon neuspješnih mletačkih prodora 839., 840., 865. i pogibije dužda Petra Candiana I. kod Makarske 887. godine, Mlečani su plaćali Hrvatima danak kako bi slobodno plovili Jadranskim morem. Od 991. do 1009. godine Mlečani su zauzeli: Zadar, Trogir, Split, Dubrovnik, Osor, Krk, Rab, Korčulu i Lastovo. Tada su se mletački duždevi titulirali i kao *dux Dalmatiae*. Hrvatska je 1102. godine stupila u državnu zajednicu s Ugarskom. Od tada do 15. st. bili su neprestani sukobi Mlečana i hrvatsko-ugarskih vladara. U drugoj polovici 13. st. mletačku vlast priznaju: Poreč, Umag, Novigrad, Sveti Lovreč, Motovun i Rovinj. U 15. st. Mlečani su ovladali teritorijem od Istre do Albanije osim Dubrovačke Republike. U to je vrijeme Mletačka Republika brojala 200.000 stanovnika, a vladali su nad 2.500.000 žitelja.
- 15 Riječ uskok u španjolski jezik preuzeta je iz hrvatskoga i srpskoga jezika. U španjolskom jeziku pojavljuje se početkom 17. stoljeća u obliku *uscoque*. Karlo Budor: *Uscoque: historia de un préstamo eslavo*. 1986., 180.
- 16 Ivan Jurković: „Veliki i osobit razbojnik“ u službi pape – Petar Kružić kapetan najjužnijega protuosmanskoga obrambenoga sustava Hrvatske. 2007., 153.

Koji turske glave odsicaše
kad u Klisu gradu pribivaše.
Porodi se Kružić Petre bane
u Zvečanju, mistu ispod strane.¹⁷

U Zvečanju i sada žive Kružićevići. U 20. stoljeću najviše je Kružića rođeno u Rijeci i Karlovcu. U Hrvatskoj sada živi oko 360 Kružića, a sredinom 20. stoljeća bilo ih je oko 460. Otprilike 24 obitelji iselile su se u Ameriku, Australiju, Njemačku, Kanadu, Austriju, Argentinu i Novi Zeland.¹⁸

Nekolicina povjesničara Kružiće veže za Lupoglav koji je Petar dobio u zalog od kralja 1527. i gdje je sa svojom obitelji živio i pripremao obranu Klisa.¹⁹ Klišani i sada pripovijedaju da je Ferdinand I. Habsburški²⁰ darovao Lupoglav Kružiću:

*Onda, kad je doša Ferdinand Habsburški na vlast, Kružić je od njega dobio Lupoglav, ali se kralj nije baš iskaza po pitanju pomoći njemu i njegovim uskokima. Oni su tribali dobivat od kralja plaću, a i od pape bi ponešto dobili, jer je i u njihovom interesu bilo da se Turke što dalje od njih zadrži, a za to su imali uskoke.*²¹

Pavao Ritter Vitezović navodi da je Petar Kružić iz Trsata.²²

ŽIVOT I KARAKTER PETRA KRUŽIĆA

O roditeljima Petra Kružića nemamo podatke. Imao je sestre: Jelenu i Katarinu. S Jerolimom (Jeronimom) od plemena Vragovića iz Mauševca u Varaždinskoj županiji oženio se 1520. godine. Perojević Jerolimu spominje u dva navrata – govoreći o njezinu podrijetlu od roda Vragovića, plemića od Maruševca. Smatra se da je ime Vragović obitelj dobila po Ulriku Erdöeghu od Marjaševca koji je

17 Andrija Kačić Miošić. *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, Reljković, Matija Antun, *Satir iliti divji čovik*. 1997. 726.

18 Prezime Kružić, <https://actacroatica.com/hr/surname/Kru%C5%B5i%C4%87/> (pristupljeno 3. 11. 2021.).

19 Anđelko Mijatović, *Senjski uskoci u narodnoj pjesmi i povijesti*. 1983. 19.

20 Ferdinand I. (Alcalá de Henares, 10. ožujka 1503. – Beč, 25. srpnja 1564.) Prvi je Habsburgovac koji je stupio na prijestolje Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva.

21 Ivana Vukadin zapisala je 2008. godine u Klisu. Kazao joj je Marko Sabljčić (rođ. 1958., u mjestu Sabljčići kod Imotskog). Živi u Klisu.

22 Usp. Anđelko Mijatović: *Petar Kružić – senjski i kliški kapetan*. 1990., 25.

živio u 15. st. (mađ. erdo = šuma, ordo = vrag).²³ Od 14. st. obitelj je nasljednica dobara u okolici Maruševca. Grb obitelji (lav u pandžama drži okrenuto drvo jabuke) sačuvan je na pročelju starog župnog dvora crkve svetog Jurja u Maruševcu. Kao vlasništvo obitelji Vragović, spominje se, od 16. stoljeća, i dvorac Maruševac. Danas je dvorac u posjedu austrijske obitelji Pongrac.

Laszowski se u svom članku *Povijesni podaci o obitelji Vragovića Maruševačkih* bavi nasljeđivanjem posjeda obitelji Vragović te obiteljskim odnosima, ali nigdje nema spomena o Jerolimi Vragović. Zanimljiviji je Perojevićev drugi spomen Jerolime koji svjedoči o sudjelovanju u korespondenciji s Petrom i u ostvarivanju njegovih interesa:

*U kolovozu 1530. Kružić se već nalazi u Klisu i odatle šalje pismo svojoj ženi u Lupoglav, da ga ona pošalje Kacijaneru. Ona ga 28. VIII. i otpremi svom kapelanu Nikoli koji će Kacijaneru služiti za tumača jer je pismo bilo napisano bosančicom (bosnensibnus litteris), pošto u Klisu nije latinskoga pisara. Jerolima veli u popratnom pismu da Kružić nema odakle da plati tako česte teklice i preporučuje Kacijaneru svog kapelana za nagradu, te neka ga bez oklijevanja sa željenim odgovorom pošalje natrag, jer se ne može čekati, a neprijatelj ne spava.*²⁴

To nedvojbeno svjedoči svekoliku Jeroliminu podršku svome mužu Petru. Da je s Jerolimine strane postojala ikakva nesklonost ili ravnodušnost prema Petrovom djelovanju, Petar bi vjerojatno i sam osjećao određenu sumnjičavost te je zasigurno ne bi uključio u politička i društvena zbivanja koja nisu bila jednostavna ni bezazlena. Prethodni ulomak svjedoči i o Jeroliminom altruizmu da za svog kapetana izbori status primjeren njegovim zaslugama što se u literaturi često ističe i kao Petrova vrlina.

S Jerolimom je imao sina Franju.²⁵ Imao je i nezakonitoga sina Ivana. Spominje se i da je imao sina Jurja Jakova. Imao je brata Franju te sestre Jelenu i Klaru.

Većina saznanja o Petru Kružiću svodi se na njegov vojnički život, a o privatnom zna se vrlo malo. Osnovne odrednice Petrove ličnosti najbolje je opisao Marko Perojević:

23 Vidi: Emilije Laszowski, *Povijesni podaci o obitelji Vragovića Maruševačkih*. 1904., 203-206.

24 Marko Perojević, *Petar Kružić, kapetan i knez grada Klisa*. 121.

25 V. Car Emin Kružićeva sina opisuje kao *sanjara* i potpunu očevu suprotnost što je (u romanu) rezultiralo rezerviranošću oca prema sinu. Frana su, više od vojnih pothvata, zanimale žene i putovanja što Petar nikada u potpunosti nije prihvatio.

Čedo nižeg hrvatskog plemstva, vatren kršćanin, nesebičan rodoljub, radi samo iz ljubavi prema vjeri i domovini, ne bira sredstva u borbi kao što ih ne biraju njegovi neprijatelji Turci i Mlečani. Prosti plemić bez školskog obrazovanja ne zna čitati ni pisati, ali zato je veliki diplomat koji ima veza s papom i kraljevima. Pun je vjere i bogoljubnosti, gradi zadužbine, polazi na poklonstva i zavjete, a u isti čas nemilosrdno siječe neprijateljske glave, osuđuje na smrt fratre i izdajnike, otima, robi, pali.²⁶

S pravom M. Perojević piše da je Petar Kružić toliko učinio za slobodu svojega naroda i nimalo ne zaostaje za Skenderbegom, Hunjadijem, Kapistranom, Bernardinom, Krstom Frankopanom, Nikolom Zrinskim i „drugim vitezovima onoga doba.“²⁷

Niže plemstvo kojem je pripadao Petar Kružić, Raukar dijeli u dvije skupine – niže plemstvo u širem smislu i „plemstvo dvanaestero plemena Kraljevine Hrvatske“, ali ističe da se te razlike gube u 15. stoljeću, pa i u Petrovo vrijeme. Prava nižih plemića vidljiva su u nesmetanom uživanju zemljišnih posjeda i oprostima od plaćanja poreza.

Petar Kružić raspolagao je većim brojem posjeda (Brestovica, Lupoglav) koje je uglavnom dobivao od kralja kao dar za vojne uspjehe. O eventualnom bogaćenju kao posljedici privilegije neplaćanja poreza u ovom slučaju ne možemo govoriti zbog specifičnih financijskih okolnosti uskočkog života koje su, u nedostatku podrške papa i vladara, zahtijevale ulaganja samih uskoka. U Lupoglavu su živjele njegova sestra Jelena i žena Ivana, kako je naziva Slaven Bertoša. Od Bertoše saznajemo i o Kružićevim preokupacijama u slobodno vrijeme: „Kružić je u Lupoglavu uzgajao konje, hrtove i sokole za lov, koje je često slao na dar uglednim osobama, vjerojatno i samom kralju Ferdinandu.“²⁸ Osim spomenutih sestara Jelene i Katarine, postoje naznake da bi Petrov brat mogao biti Toma Kružić, službenik bana Ivana Karlovića.²⁹

Kako je proteklo Petrovo djetinjstvo i mladost, ne zna se. Velika je vjerojatnost da se kao niži plemić vrlo rano posvetio vojništvu u kojem je napredovao od kaštelana do kapetana i kneza.

26 Marko Perojević: *Petar Kružić, kapetan i knez grada Klisa*. 1931., 10.

27 Isto.

28 Slaven Bertoša: *Teme iz prošlosti Lupoglava i njegovog područja od 11. do 19. stoljeća*. 2003. 25.

29 Ivan Karlović: hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban (? 1485. – Medvegrad 1531.), posljednji je potomak Kurjakovića. Cijeli je život posvetio borbi protiv Turaka, za što je zalagao i svoje posjede. U narodnoj je tradiciji hrvatski vitez. U epskoj poeziji opjevani su *Karlovića dvori*.

Petar se 1513. god. spominje kao kaštelan, vjerojatno zamjenik tadašnjeg kapetana Ivana Križanića. Tijekom ljeta imenovan je kliškim kapetanom.

VOJNI POTHVATI PETRA KRUŽIĆA

Klis je iznimno važno strateško mjesto u obrani od Turaka. Na Klisu se nalazi čuvena Kliška kula. Vrijeme nastanka kliške tvrđave nepoznato je, a ime je grčkoga podrijetla Κλης i znači ključ.³⁰ Prve podatke o kliškoj tvrđavi polovicom 10. stoljeća navodi Konstantin VII. Porfirogenet koji piše da su 615. godine Avari i Slaveni osvojili rimsku utvrdu na Klisu. Klis je pripadao dinastiji Trpimirovića. Ugarski kralj Bela IV.³¹ pred najezdom Tatara sa svojom obitelji i pratnjom sklonio se u Klis gdje mu je rođena kćerka Margareta.³² U Klisu su preminule dvije Margaretine sestre: Margareta i Katarina. Zemni ostaci Katarine i Margarete pohranjeni su u sarkofag koji je postavljen iznad ulaza u splitsku katedralu.

O uzrocima odlaska Petra Kružića u uskoke narod pripovijeda da Kružić i njegovi ljudi nisu imali od čega živjeti jer nisu dobivali obećanu pomoć od kralja i pape. Stoga su bili prisiljeni živjeti od onoga što bi zaplijenili od Mlečana i Turaka:

I onda je Petar Kružić doša u takvu situaciju da on i njegovi ljudi nisu imali od čega živit, pa je tražio pomoć od kralja jer su spali na prosjački štap, kako je i od pape pomoć rijetko kad pristizala, pa su on i uskoci bili prisiljeni živit od onoga što bi neprijatelju oteli. A kralj bi obeća, samo kako to uvijek ide, ništa od tog obećanog nije ostvario, i onda je zbog toga Klis spa na samo pedeset uskoka, dok su se turske vojske brojale u stotinama, pa čak i tisućama! A cilo to vrime borio se Kružić, kako protiv Turaka, tako i protiv Mlečana, jer su i oni tili osvojiti dio našeg mora, a kako su živili u lošim uvjetima i broj uskoka se smanjio, i odma to nije ona ista sila koje su se prije Turci bojali.³³

30 Ante Sapunar: *Kliška tvrđava danas*. 1975., 52.

31 Bela IV. bio je hrvatsko-ugarski kralj od 1235. do 1270.

32 Sveta Margareta Ugarska (Klis, 27. siječnja 1242. – Margitin otok, Budimpešta, 18. siječnja 1270.) bila je časna sestra, hrvatsko-ugarska princeza, kćerka Bele IV. Bila je 9. od 10 djece Bele IV. i bizantske princeze Marije Marije Laskarine. Kanonizirana je 1943. godine. Stara je tradicija da se ime djetetu daje i po imenu preminule sestre ili brata. Tako je i sv. Margareta Ugarska nazvana po preminuloj malodobnoj sestri.

33 Ivana Vukadin zapisala je 2008. godine u Klisu. Kazao joj je Marko Sabljčić (rođ. 1958., u mjestu Sabljčić kod Imotskog). Živi u Klisu.

Vojnu karijeru počeo je 1513. godine kada se priključio braniteljima Klisa. U početku je obavljao vojnu dužnost podkaštelana. Tadašnji kapetan Klisa bio je Ivan Križanić rodom iz Gornjeg Pounja. Pokazao se vještim ratnikom. Turci su Klis napali 1515. godine.³⁴

Nakon oslobođenja ban Petar Berislavić Petra Kružića postavio je za kapetana Klisa (1518. ili 1519.). Međutim, 1520. godine Osmanlije su ga zatočile pa je sužnjevaio kod nekoga Kovačevića u Bosni. Iako je bio gorljivi kršćanin i rodoljub, pa i nepismen čovjek, Petar je bio očito otvorenih pogleda, nesklon generalizacijama. Tako u jednom pismu spominje Turčina Kovačevića kao čovjeka koji mu je u turskom zarobljeništvu učinio mnoga dobra.³⁵ O tome je u narodnom pamćenju sačuvan kronikat:

*Tako je on jednom prilikom, braneći Klis sa četrdeset konjanika i četrdeset pješaka, pao u tursko zarobljeništvu, ali se brzo oslobodio zahvaljujući nekom prijatelju.*³⁶

Koncem 1521. godine imenovan je senjskim kapetanom, zajedno s Grgurom Orlovčićem kojega je kralj imenovao sukapetanom Klisa. O tome se pripovijeda:

Petar Kružić ide u red najvećih hrvatskih ratnika protiv turske vojske. O njemu se i danas pripovijeda:

Jedan od poznatijih turskih napada na Klis bio je onaj 1523., i tada je Petar Kružić zajedno sa drugim senjskim kapetanom Grgurom Orlovčićem, kod Solina pobijedio Turke i onda im je kralj obojici na poklon dao Brezovicu da ih nagradi. Kralj je bio neki od Jagelovića.

*A nije samo s njime Kružić surađiva. Pomaga je on i Krsti Frankopanu, kad su Turci napadali Jajce, dok se ovaj borio s Turcima, Kružić je vodio opskrbu hranom i oružjem.*³⁷

Kružić je omilio narodu zbog svojih velikih uspjeha u borbama protiv Turaka. Pripovijeda se i da je pomagao sirotinji: „*Narod ga je zavolio ne samo zbog njegovih iznimnih uspjeha odupiranju Turcima već i zbog toga što je pomagao siromašnim.*“³⁸

34 Srećko Listeš: *Klis: Prošlost, Toponimi, Govor.* 1998., 27.

35 Usp. Mijatović: *Petar Kružić – senjski i kliški kapetan.* 1990., 26.

36 Ivana Vukadin zapisala je 2008. godine u Klisu. Kazao joj je spomenuti Marko Sabljčić.

37 Ivana Vukadin zapisala je 2008. godine u Klisu. Kazao joj je spomenuti Marko Sabljčić.

38 Zdravko Milišić zapisao je 2009. godine u Klisu. Kazao mu je Vladimir Kurtović.

Kružić i Orlovčić dužnosti su zajedno obavljali sve do pogibije Grgura Orlovčića na Mohačkom polju 1526. godine. U isto vrijeme je zapovjednik i knez kliški. Razlika između te dvije funkcije odnosila se na razliku između vojnog i civilnog sektora. Uspješno je ratovao protiv Osmanlija. S dvadeset konjanika i 300 pješaka u srpnju 1523. napao je Sinj. Upao je u zasjedu te je potučen. Sa samo dvanaest suboraca uspio se povući u Klis. U lipnju 1524. uspio je iznenaditi osmansku mornaricu u Skradinu, potpuno je razbio te zaplijenio značajna materijalna dobra i zarobio velik broj neprijatelja. Pobijedio je Turke kod Senja 1525. godine. Sa svojim snagama iz Senja pod zapovjedništvom Krste Frankopana 1525. deblokirao je Jajce i dostavio velike zalihe hrane, novca i ratne potrepštinu. Osmanske napade na Klis odbio je 1524. i 1527. godine. U rujnu 1530. probio se do Duvna i porazio osmansku vojsku. Posljednji Kružićev prodor duboko na teritorij pod osmanskom vlašću bio 1536. godine kada je Gabelu opustošio koristeći brodovlje. Kad su uskoci prolazili pored Splita pjevali su, veseleći se. To je smetalo splitskom knezu koji je oklevetao Kružićeve uskoke. Poslao je svoje ljude da zapale lađu Petra Kružića.³⁹ O tome u naše vrijeme pripovijeda se:

Sad se nama čini nevjerovatno to kako su oni morali otimat da bi preživili, i to od toliko moćnijeg neprijatelja ka šta su Turci bili, ali to je tako tada bilo. Ljudi su se manje i bojali ić u rat, jer nije se branila samo zemlja, branilo se i kršćanstvo, a kršćani koji bi pali u turske ruke bili bi ili ubijeni ili prodani u roblje, to se zna.⁴⁰

O turskom napadu na Klis 1530. godine tradicijom je sačuvana povijesna predaja:

Turci su napali Klis 1530. i Kružić je doša s tri broda vojske koju mu je papa posla da ga oslobodi. Nakon toga znam da je iša u Lorett, kako se zavitova Gospi, a tada je Klis napala turska vojska od deset tisuća.⁴¹

Kružić je bio vješt diplomat te je otišao u Veneciju, Beč i Rim tražeći pomoć u hrani, oružju i streljivu:

Tražio je on bio pomoć i od pape, i u Rimu je bio di je od pape dobio potporu, i u Ankoni. Za to vrime su Turci i Mlečani na prijevaru zauzeli Klis. I onda je on, kad se vratia, potuka Turke u Bosni i uništio turske utvrde u Solinu.⁴²

39 Perojević, nav. dj. 184-186.

40 Spomenuti Marko Sabljčić 2008. godine kazao je Ivani Vukadin.

41 Isto.

42 Isto.

Od listopada 1530. do lipnja 1536. Kružić je sa svojim snagama izveo desetak uspješnih vojnih pohoda te je tako Klis opskrbio svim potrepštinama.

Međutim, 1532. godine Sulejman Veličanstveni Klis, Senj i Poljica darovao je Alvizeu Grittiju, izvanbračnom sinu mletačkoga dužda i službeniku vazalnoga kralja Ivana Zapolje. Klis i utvrda pali su u svibnju 1532. godine. Početkom kolovoza Kružić je oslobodio Klis. Međutim, osmanska vojska i dalje ga opsjedala. U kolovozu 1536. godine počeli su posljednji obrambeni poslovi Klišana.⁴³

Ako se uzmu u obzir prostorne distance između gradova i mjesta u kojima je Petar boravio, sigurno je da su njegova izbjivanja iz obiteljskog doma bila česta, a dio putovanja bio je posvećen vjerskim hodočašćima.

Nakon zauzimanja Knina i Skradina, turske su snage snažno napale Klis koji je ostao jedinom značajnijom hrvatskom utvrdom na jugu. U veljači 1524. godine Petar Kružić bio je u velikim neprilikama kada je turski vojvoda Mustafa opkolio Klis sa 3000 vojnika. Međutim, usprkos nadmoćnom neprijatelju te nestašici vode i hrane, kliški branitelji odolijevali su dva mjeseca. Petar Kružić prije opsade otišao je u Senj gdje je s Grgurom Orlovčićem okupio tisuću pet stotina pješaka i šezdeset konjanika. Pri tome im je pomagao Toma Niger koji je donio Papinu pomoć u novcu, naoružanju i hrani, te sa četrdeset brodova, ploveći samo noću, stigao do Solina gdje su se iskrkali 10. travnja i krenuli prema Klisu gdje su porazili tursku vojsku. Kralj Ludovik⁴⁴ u znak zahvalnosti za taj podvig Kružiću i Orlovčiću darovao je kaštel Breznicu.

Nakon Mohačke bitke (1526. g.) Turci su zauzeli Obrovac, a Klis se ponovno našao u teškom položaju. Tri godine kasnije (1529.) Kružić se odrekao dužnosti senjskoga kapetana i posvetio se obrani Klisa. Dok je Kružić izbivao iz grada prikupljajući pomoć, turski su vojnici 4. lipnja 1532. g., pod zapovjedništvom Mlečanina Nikole Querinija uspjeli, preko izdajnika, zauzeti Klis. Kružić je ubrzo sa svojih dvije tisuće vojnika doplovio iz Ancone i oslobodio Klis, a 18. rujna osvojio je tursku utvrdu u Solinu. Tada je Kružić bezuspješno savjetovao kralju Ferdinandu I. da sagradi utvrdu na solinskom polju. Mlečani su željeli zauzeti Klis, ali je Kružić imao pomoć pape Klementa VII. kao i njegova nasljednika Pavla III., te je sultan Sulejman I. priznao da je Klis „papinski grad“.⁴⁵

43 Usp. Ivan Jurković, nav. dj. 156-160.

44 Ludovik Jagelović (Budim, 1506. – Mohač, 1566.) od 1516. godine bio je hrvatsko-ugarski kralj.

45 Usp. Vjekoslav Klaić: *Povijest Hrvata* (knjiga četvrta). 1974., 388-428.

Saznanje o tome da, nakon što dobiju novčana sredstva od kralja ili pape, prvo naplaćuju vlastite troškove, stavila je uskoke i Kružića u nezavidan položaj. Perojević smatra da je takva slika o uskocima iskrivljena i utemeljena na nepoznavanju načina na koji su se gradovi u to vrijeme opskrbljivali hranom. Opskrba se nerijetko morala izvesti kriomice, daleko od očiju Turaka, pa su tako oni kojima je to bilo u interesu u tom činu nalazili mogućnost za zlobne interpretacije.

Međutim, Turci su i dalje pokušavali osvojiti Klis, 1535. godine podmitivši uskoka Matu Tvrđoslavića te ih je pustio u grad na pokladni utorak. Tvrđoslavić je prethodno o svemu obavijestio svoje uskoke koji su dočekali Turke i zadali im snažan udarac. Prema živoj predaji, neki su se Turci pokušali uspeti na Klis uz spuštene ljestve, ali su ljestve izmaknute dok su se penjali.

Koncem kolovoza 1536. godine velika turska vojska, koja je prethodno obnovila utvrdu u Solinu i izgradila još dvije, opkolila je tako potpuno Klis i silovito ga napala. Kliški branitelji hrabro su se i junački borili, ali bili su prisiljeni na predaju.

STUBE I KAPELE KOJE JE KRUŽIĆ O SVOM TROŠKU DAO SAGRADITI

Petar Kružić bio je prisiljen sudjelovati u borbama i na moru. Kako je sv. Nikola zaštitnik pomoraca, Kružić je 1931. godine o svom trošku na Trsatu dao izgraditi kapelu posvećenu sv. Nikoli – biskupu. Iste je godine dao izgraditi 128 stuba prema svetištu Gospe Trsatske. Danas ih ima 561 i najkraći su put iz središta Rijeke prema Trsatu, a nose ime Trsatske stube Petra Kružića.⁴⁶

Kružić se našao u pogibeljnoj opasnosti u bitki s Turcima na Duvanjskom polju 1531. godine. Tada se zavjetovao Gospi Trsatskoj da će sagraditi kapelu u čast svome nebeskom zaštitniku sv. Petru.

DVOBOJ KRUŽIĆEVA USKOKA MILOŠA PARIŽEVIĆA I BAKOTE

Za vrijeme posljednje turske opsade Klisa u turskom taboru pod Klisom nalazio se neki Turčin po imenu Bakota (Bagora). Bio je veoma visok i snažan. Svaki dan je na megdan zvao Klišane nazivajući ih kukavicama. Mladić, Miloš Parižević služio je kod Kružića kao paž⁴⁷ te je došao pred Kružićeva zamjenika

46 Narod ih još naziva Trsatske stube ili škole.

47 Paž – dječak ili mladić u službi nekoga vladara.

s molbom da mu dopusti da izađe na megdan s Bakotom. Smatrao je da će biti manja sramota za kršćane ako on pogine od onakvoga Golijata kakav je bio Bakota. Praćen molitvama, prvim zamahom mača Bakoti je odsjekao jednu nogu. Bakota je pao, ali nije se predavao. Mladić je uzaludno kružio oko njega da mu zada zadnji udarac. Miloš ga je kamenjem gađao. Bakota je ipak pao. Pripovijeda se da je Milošu bacio mač i rekao mu da ga ubije kao junaka, a ne kamenjem kao psa. Miloš mu je odsjekao glavu i odnio je u Klis.⁴⁸

Andrija Kačić Miošić piše o silnom Turčinu koji je Petra Kružića izazivao na megdan:

U toj vojsci silan junak biše,
ter Kružića na megdan zoviše,
al mu bane izać ne smiđaše,
zašto Turčin aždaja bijaše.

Međutim, uskok Miloš je molio da on izađe na megdan.

Kada ga je Turčin ugledao,
Milošu je tiho besjedio:
„Ali si se momče pomamilo,
oli ti je život omrzio?“

Miloš mu je odgovorio:

„Ne mire se s aršinom junaci!
Da mi budeš srce izmirio,
ne bi tako ludo besidio.“

Okršaj je krenuo. Miloš je sabljom Turčinu presjekao desnu nogu, ali se Turčin i na lijevoj nozi branio ne dopuštajući Milošu da mu blizu dođe. Miloš ga gađao kamenjem. Turčina je to povrijedilo, rekavši da se psi biju drvljem i kamenjem a junaci sabljom i kadarama. Milošu je bacio sablju i molio ga da mu odsiječe glavu. Miloš mu je pristupio i glavu odsjekao.⁴⁹

Kačić ne spominje ime Turčina. U suvremenom je pamćenju pjesma o megdanu Mile Perisavića koji je pobijedio Turčina Bakotu:

48 Marko Perojević, nav. dj., 1931., 194-195.

49 Andrija Kačić Miošić, nav. dj., 1997., 712-713.

*Pod Klis tvrdi Osmanlije pali
ne bi li se grada dokopali,
a ne mogu osvojiti grada
od Kružića Petra grofa mlada.
Mjesec dana Turci napadaju
Klišani se dobro branit znaju
i po danu i po mrkloj noći
ne daju im ni blizu doći.
U to turski telal podvikuje,
podvikuje, kamen odjekuje:
„Teško Klisu jer je na kamenu,
a kamenu jer je Klis na njemu
i što nema u njemu junaka
i viteza Bakoti jednaka,
koji bi mu desnom ravan bio
i Bakotu na tle oborio.
Ko Bakotu na mejdanu svali,
mi bismo ga pobjednikom zvali
i prestali opsjedati grada,
pa nek Klisom pobjednik zavlada.“
Klišani se međ' sobom gledaju,
svi na noge junačke ustaju.
A pred svima iskočio Mile,
Perisavić Mile, junak dičan,
Ljutu boju i mejdanu vičan.
Družini je svojoj govorio,
dok je jošte golobradac bio:
„Majci Božjoj zavjet sam činio
Meni Turčin, Majci Božjoj svijeća
Od Bakote ni manja, ni veća.“
Na livadu iziđe Bakota,
vidjeti ga, prava je strahota.
Do dva metra bješe u visinu,
jedan cijeli metar u širinu.
Kad Bakota Milu ugledao,*

grohotnim se smijehom nasmijao:

*„Je li Vlaše, život omrznuo
Pa na mejdan meni izašao.
Smrvit ću te prstom jedne ruke
Sve bez šale i imalo muke.“*

*Perisavić mu na to odvrati:
„Moja šaka mrvila medvjede
Kamo l ne će, Golijate tebe!“
Kopljima se bojnim nabacili
jedan drugom koplje izlomili.
Sabljama se oštrim sudarili
jedan drugom sablje izlomili.
Preostale jošte gole šake,
šakama se u koštac uhvate.
Strah obuze Turke i Hrvate
'oće l' Hrvat svladat Golijata,
Il' Bakota okretnog Hrvata.
Kako Turčin Milu uhvatio,
oko pola ga u pasu savio.
Kako Mile stisnuo Turčina
puče nešto Turku u kostima.
Mile steže, a Ture rasteže
dok ga Mile zemlji ne poleže.
Pa dohvati noža iz njedara
i Bakotu u prsi udara.
Još dohvati odbačenu čordu
kida glavu i baca u torbu.
Kad vidješe Turci smrt Bakote
pobjegoše od silne sramote,
a junaci usred Klisa grada
Zagrlīše junačinu mlada.
Što je reko, Mile učinio
baš toliku svijeću načinio
koliki je taj Bakota bio.
Do dva metra cijela u visinu*

*jedan cili metar u širinu,
pa je nosi put grada Trsata,
Dobroj Majci, na dar od Hrvata.
Da bi svijeća trajni svjedok bila
kakva jeste u Hrvata sila.
Kakva sila i vjera je taka
nad Hrvatom ne ima junaka.⁵⁰*

POGIBIJA PETRA KRUŽIĆA

S mora je 11.-12. ožujka 1537. godine stiglo 3000 njemačkih vojnika kralja Ferdinanda Habsburškog i 700 talijanskih vojnika koje je poslao papa Pavao III. Predvođeni kapetanom Kružićem i njegovom vojskom, uspjeli su razvaliti dvije turske utvrde. Kada su osvajali utvrdu u Solinu, iznenada se pojavio Murat-beg s Malkoč-begom sa 1000 pješaka i 1000 konjanika koji su divlje urlajući navalili na osloboditelje, pa su talijanski i njemački vojnici, plašeći se da je turskih vojnika mnogo više, pobjegli prema obali. Uzalud ih je Kružić pokušavao zaustaviti i smiriti. Nemajući drugoga izbora, Kružić i njegovi vojnici bili su prisiljeni na povlačenje. Kružić je posljednji uzjahao konja i pojurio za bjeguncima. Kad je stigao do broda uzaludno su vojnici pokušavali otisnuti brod prepun vojnika. Opkolili su ga Turci. Junački se boreći do zadnjega trena. Janjičarski aga Atli-aga odrubio mu je glavu. Truplo je stavio u lađu a glavu slavodobitno odnio Murat-begu Tardiću na dar. Klis je ostala braniti malobrojna posada. Murat-beg je pod Klis donio glavu Petra Kružića te pozvao narod i posadu da se predaju. Turci su prije toga zauzeli jedini izvor vode te narodu i vojnoj posadi nije preostajalo ništa drugo nego predati se. Tako je Klis pao na spomendan svetoga Grgura (12. ožujka) te (1537.) godine.⁵¹

Narod i uskoci predali su se pod uvjetom da mogu s oružjem napustiti Klis. Narod se raselio na sve strane, a uskoci su sa sobom ponijeli ključ Klisa⁵² i najviše se njih nastanilo u Senju.

Klišani su toga dana ostali bez svoga kapetana i bez vrela vode. Nije im preostalo ništa drugo nego prihvatiti ponudu Turaka koji su im obećali slobodu ako im

50 Zapisala je Marina Kljajo 2005. godine po kazivanju oca Marka Radića rođenog u Bijelom Polju kod Mostara (1930. – 2007.). Pjesma postoji u njegovu rukopisu, a čuo ju je od svoga oca Jure Radića.

51 Marko Perojević, nav. dj. 202.

52 M. Perojević na str. 198. piše da se ključ Klisa i sada nalazi u stolnoj senjskoj crkvi.

mirno prepuste grad. Junačka pogibija Kružića odjeknula je diljem kršćanskoga svijeta. Kružićevi sugrađani bili su prisiljeni raseliti se na sve strane, a velik broj njegovih suboraca otišao je u Senj i odande su nastavili borbu protiv Turaka.⁵³

Pad Klisa i pogibija Petra Kružića snažno je odjeknula u kršćanskom svijetu. Ta tragedija ostala je u narodnom pamćenju:

U proliće 1537. su trideset sedam puta navaljivali na nj da će ga osvojiti i ta je opsada tako trajala par godina, pa su Turci u Solinu sagradili dvije kule da im je lakše nadgledati Kliško područje, tako da se oni sad mogu osloboditi samo s mora, budući da je kopno bilo ili pod Turcima ili pod Mlečanima. Tako da je Kružić napa njihove tri utvrde u Solinu, koje su imali i to pomoću Ferdinandovih i papinih vojnika i svojih ljudi, a kako su Turci bili jači, Kružićeva vojska počela se povlačiti prema moru, na lađe, i na jednoj od tih lađa je on i poginuo. Turci su mu odrubili glavu, a kad su je njegovi ljudi videli, i sami su se predali.⁵⁴

Murat-beg Tardić rođen je u Šibeniku. Mlad je zarobljen i islamiziran. Imao je brata Jurja koji je bio katolički svećenik. Kao turski zapovjednik osvojio je Jajce 1528. godine. Kod Sinja je izgradio dvije kule kako bi spriječio opskrbu hranom, oružjem i streljivom Klisa. Sa 8000 vojnika koje mu je poslao Sulejman Veličanstveni predvodio je napad na Klis 1537. godine. U živom je narodnome pamćenju predaja da je Murat-beg Tardić glavu Petra Kružića donio na koplju pod zidine Klisa. Tada su se branitelji predali:

O njegovoj važnosti i nosiocu žara suprotstavljanja i za svoje ljude govori nam predaja po kojoj je u nastojanju da skrši opsadu Gazi-Husref begove vojske u bitci kraj Solina poginuo, a turski zapovjednik Murat-beg Tardić njegovu je glavu donio na koplju pod zidine Klisa, a branitelji su se vidjevši to predali. Smatrali su da bez vodstva Petra Kružića nemaju nikakvih izgleda, prihvatili su uvjete predaje, a Klis je pao u ruke Turaka.⁵⁵

GROB PETRA KRUŽIĆA

Kružićevo tijelo dopremljeno je lađom u Senj i odatle u Trsat, poviše Rijeke, gdje je pokopan u crkvi Gospe Trsatske. Njegova sestra Jelena posredstvom Bartola Kačića za 100 dukata otkupila je glavu svoga brata i pokopala je zajedno s tijelom.⁵⁶ U narodnoj je tradiciji sačuvan kronikat:

53 Anđelko Mijatović: *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*, 1996., 180-181.

54 U Klisu 2008. godine spomenuti Marko Sabljčić kazao je Ivani Vukadin.

55 Zdravko Milišić zapisao je 2009. godine u Klisu. Kazao mu je Vladimir Kurtović.

56 Marko Perojević, nav. dj. 202.

Njegovo tijelo je onda prevezeno u Senj, a odande u Trsat, di je on sagradio za zavjet crkvu u kojoj je na kraju i pokopan. Onda, kako su Turci još uvijek imali njegovu glavu, onda je njegova sestra Jelena otkupila njegovu glavu za sto dukata.⁵⁷

U kapeli sv. Petra ispred oltara počivaju zemni ostaci Petra Kružića.⁵⁸ Papa je 1539. godine Petrovim nasljednicima sestri Jeleni i Ivanu Vidašiću dopustio da ispune pokojnikov zavjet i sagrađe kapelu sv. Petra u kojoj će pred oltarom sahraniti zemne ostatke Petra Kružića.⁵⁹ Na njegovu je grobu mramorna ploča na kojoj je natpis latinskim jezikom:

Hoc Petri Crussich marmor tegit ossa perempti,
 Proh dolor, a Turcis, quos Segnia Clisaeque numquam,
 Vivente timuit. Mors corpus, spiritus astra.
 Possidet at gestas celebrat res fama perennis supertes.
 Elogium pie appositum
 Mausoleo clarissimi Equitis
 Aureati. Petri Crussich.
 MD XXXVII.⁶⁰

U prijevodu znači:

Ova mramorna ploča pokriva kosti Petra Kružića,
 kojega, jao, pogubiše Turci.
 Dok je živio, Senj i Klis nikada se nisu bojali Turaka.
 Smrt je preuzela njegovo tijelo, nebo dušu,
 a njegovo junačko djelo po svijetu razglasuje vječna slava.“

POTOMCI PETRA KRUŽIĆA

Jerolima i Petar imali su, koliko je poznato, samo jednog sina, Franju (Frana) pa im odgoj i nije morao oduzimati mnogo vremena u odnosu na prosječne obitelji koje su nerijetko imale više od desetero djece. Pitanje Petrova roditeljstva izaziva nejasnoće – Perojević snažno brani stajalište da je Petar imao isključivo jednog sina, Franju, opovrgavajući tako pretpostavke da je postojao nezakoniti sin Ivan, a neki izvori spominju čak i stanovitog trećeg sina Jako-

57 Ivana Vukadin zapisala je 2008. godine u Klisu. Kazao joj je spomenuti Marko Sabljčić.

58 Marko Perojević, nav. dj. 22.

59 Anđelko Mijatović: *Petar Kružić – senjski i kliški kapetan*, 32.

60 Marko Perojević, nav. dj. 10.

va.⁶¹ Ivan je vjerojatno postojao, štoviše, Makanec se u toj tvrdnji oslanja na čvrste dokaze – povelju na latinskom jeziku iz 1550. godine kojom se Ivanu, nezakonitom sinu Petra Kružića (Petar se u spomenutom dokumentu izričito naziva Ivanovim *pokojnim ocem*),⁶² dijele plemićka prava.

Spominje ga i S. Bertoša kao stanovnika i maloljetnog nasljednika Kružićeva posjeda u Lupoglavu: „Ivan Kružić bio je konjanički kapetan, a potpisivao se kao Hans Crushitz“,⁶³ te je obnovio kulu i sobe dvorca. Nakon njegove smrti 1576. posjed nasljeđuje njegova sestra ili kći Margarita.

POVIJESNA POSTROJBA „KLIŠKI USKOCI“, SPORTSKA DRUŠTVA I ULICE NAZVANI PO PETRU KRUŽIĆU

Povijesna postrojba „Kliški uskoci“ osnovana je 2005. godine. Osnovali su je pripadnici 4. gardijske brigade Hrvatske vojske „Pauci“. „Kliški uskoci“ počasna su postrojba Hrvatske ratne mornarice. Svake godine „Kliški uskoci“ 12. ožujak obilježavaju mimohodom iz centra Rijeke na Trsat.

Od 2011. godine u zadnjem vikendu srpnja održava se spektakl „Uskočki boj za Klis“. U toj dvodnevnoj manifestaciji sudjeluje preko tri stotine članova tridesetak povijesnih postrojbi iz Hrvatske i Europe. Kliški uskoci sudjeluju u snimanju filmova domaće i strane produkcije. Među serijalima najpoznatiji su: „Igra prijestolja“, „Doba uskoka“ i „Alka“. Posebnu pozornost privlači jedna od najpoznatijih i najgledanijih serija „Igra prijestolja“ koja je značajnim dijelom snimana u Hrvatskoj na više lokacija, a posebno mjesto zauzima Kliška tvrđava koja predstavlja grad Meereen u koji sa svojom vojskom dolazi Khaleesi Daenerys Targaryen u četvrtoj epizodi. Meereen se pojavljuje u seriji i u petoj i šestoj sezoni. Kliški su uskoci sudjelovali u snimanju filma od početka do kraja kao statisti i glumci.⁶⁴

Na Klisu karate-klub, Streljačko društvo kao i osnovna škola nose ime „Petar Kružić“.

Uspomenu na kliškoga kapetana i kneza Petra Kružića čuvaju i njegovim imenom nazvane ulice u: Klisu, Solinu, Splitu, Dugopolju, Senju, Zadru, Karlovcu, Zagrebu, Mostaru, Posušju i dr.

61 Isto, 206-207.

62 Alfred Makanec: *Pozakonjenje i podijeljenje plemstva nezakonitom sinu kliškog junaka Petra Kružića*, 1934., 1-2.

63 Slaven Bertoša: *Teme iz prošlosti Lupoglava i njegovog područja od 11. do 19. stoljeća*, 2003., 26.

64 Kliški uskoci na filmskim setovima. Dostupno na: http://www.kliskiuskoci.hr/kliski_uskoci_na_filmskim_setovima.html (pristupljeno 6. ožujka 2022.).

ZAKLJUČAK

U tradiciju ulaze samo sudbonosni događaji i osobe. Među tim osobama je slavni kliški kapetan i knez Petar Kružić koji je dvadeset četiri godine zadavao velike gubitke Turcima. Bio je prisiljen boriti se i protiv Mlečana. Uz sve to bio je diplomat, odlazeći u Rim, Veneciju i Beč. Pomagao je sirotinju. Neustrašivo je branio svoj narod. O svom trošku dao je na Trsatu izgraditi 128 stuba te kapele posvećene sv. Nikoli i sv. Petru.

Budući da uskoke nije poticala pljačka nego osveta prema turskim zlodjelima, narod ih je držao junacima i zaštitnicima pa je o njima ispjevano mnoštvo pjesama i ispričano mnogo predaja.

O poštenju Petra Kružića govori i činjenica da je korektno pričao o Turčinu Kovačeviću kod kojega je 1520. godine bio u zarobljeništvu.

Kada se usporede podaci iz navedenih suvremenih predaja, može se ustvrditi kako skoro i nema razlika između književne i povijesne istine. Međutim, književnost ne pripovijeda samo o onome što se dogodilo nego tipski ukazuje na ono što se može dogoditi. Stoga je književnost didaktičnija, edukativnija i utilitarističnija od povijesti.

Uspomenu na Petra Kružića čuvaju krematonimi: Povijesna postrojba Kliški uskoci, Streljačko društvo Klis, Karate klub Klis, Osnovna škola u Klisu te više ulica i trgova u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

LITERATURA

Slaven Bertoša: *Teme iz prošlosti Lupoglava i njegovog područja od 11. do 19. stoljeća*. Lupoglav, 2003.

Karlo Budor: *Uscoque: historia de un préstamo eslavo*. Studia Romanica et Anglica Zagrabienis, 1986., br. 31-32, 171-180.

Catherine Wendy Bracewel: *Senjski uskoci*. Zagreb 1997.

Viktor Car Emin: *Presječeni puti*. Pula – Rijeka 1984.

Marko Dragić; Ivana Odža: *Kliški kapetan Petar Kružić i njegova supruga Jerolima u književnosti, povijesti i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Lingua Montenegrina 5, Cetinje 2010., 371-402.

Marko Dragić: *Književna i povijesna zbilja*. Split 2005.

Marko Dragić: *Od Kozigrada do Zvonigrada. Hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine (II.)*. Baška Voda – Mostar – Zagreb 2001.

Stjepan Duvnjak: *Sveti Ilija i sveti Juraj – zaštitnici Bosne*. U: Zbornik o Marku

- Dobretiću, Općina Dobretići (ur. Marko Karamatić), Sarajevo – Dobretići 2008.
- Cvito Fisković: *Doprinos upoznavanju kliške tvrđave*. Zagreb 1940.
- Ivan Jurković: „*Veliki i osobit razbojnik*“ u službi pape – *Petar Kružić kapetan najjužnijega protuosmanskoga obrambenoga sustava Hrvatske*. Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 2007., br. 25, 153-181.
- Andrija Kačić Miošić: *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*. Matija Antun Reljković: *Satir iliti divji čovik* (priredio Josip Vončina). Zagreb 1997.
- Vjekoslav Klaić: *Povijest Hrvata* (knjiga četvrta). Zagreb 1974.
- Emilije Laszowski: *Povijesni podaci o obitelji Vragovića Maruševačkih*. Vjesnik hrvatskog arheološkog društva, Nove serije, VII (1), 1904., 203-2Srećko Listeš: *Klis: Prošlost, Toponimi, Govor*. Klis 1998.
- Alfred Makanec: *Pozakonjenje i podijeljenje plemstva nezakonitom sinu kliškog junaka Petra Kružića*. Obzor 75/215, Zagreb 1934., 1-2.
- Anđelko Mijatović: *Iz riznice hrvatske povijesti i kulture*. Zagreb 1996.
- Anđelko Mijatović: *Petar Kružić – senjski i kliški kapetan*. Senjski zbornik, 1990., vol. 17, br. 1, 25-34.
- Anđelko Mijatović: *Senjski uskoci u narodnoj pjesmi i povijesti*. Zagreb 1983.
- Drago Nakir: *Obrana Klisa*. Split 2005.
- Marko Perojević: *Petar Kružić, kapetan i knez grada Klisa*. Zagreb 1931.
- Ante Sapunar: *Kliška tvrđava danas*. Kulturna baština, Split, 1975., br. 3-4, 52-65.
- Cherubin Šegvić: *Junačka djela senjskih uskoka*. Zagreb.

KLIS CAPTAIN AND PRINCE PETAR KRUŽIĆ IN TRADITIONAL MEMORY
AND HISTORICAL CONTEXT

Summary

Petar Kružić is one of the most prominent Croatian heroes. He was the Klis captain and prince. From 1513 to 1537 he fought against Ottoman terror. He was a skilled military leader and diplomat. He went to Rome, Venice and Vienna. At his own expense, he had 128 stairs and two chapels, dedicated to St. Nicholas and St. Peter, built on Trsat.

He died on 12 March 1537. Atli-aga beheaded him and handed his head over to Murat-beg Tardić. Kružić's sister Jelena bought her brother's head and buried it with the body in front of the altar in the chapel of St. Peter on Trsat. From 1537, Klis remained under Turkish occupation for 111 years.

Because of his heroism, the people loved him and even today tell stories and songs about him.

Keywords: uskok, diplomat, Turks, love of God, patriotism